

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 327

Лавриненко В. Г.
кандидат історичних наук,
професор кафедри управління та євроінтеграції,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), lvg2008@ukr.net;

Джевіцькі А.
кандидат політичних наук, доцент,
Вроцлавський університет
(Польща), lvg2008@ukr.net

ЯВИЩЕ СТРАТЕГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРАГНЕНЬ України

У своїй статті автори розглядають питання євроатлантичних і європейських прагнень України через призму явища Стратегічної Культури України. Стратегічна Культура, що розуміється як комплекс поглядів і точок зору, вироблених даним народом у питанні застосування військової сили в міжнародних відносинах та способів сприйняття і подолання загроз, є одним з найважливіших чинників, визначаючих можливість досягнення державою цілей у політиці безпеки. Вона, поряд з явищем Могутності, є також центральним питанням теоретичних і практичних міркувань над сутністю функціонування держав в міжнародному середовищі. З урахуванням даного факту, автори надають аналіз як саме явище української Стратегічної Культури, так і діагностують, якою мірою її непослідовність позначиться на можливості наближення України до членства в ЄС і НАТО, а також - в якій мірі інтеграційні процеси можуть впливати на зміну сприйняття українським народом і елітами явищ у сфері безпеки.

Ключові слова: стратегічна культура, політика безпеки, Україна, НАТО, Європейський Союз, інтеграція, національна ідентичність, стратегія, національні інтереси, військова сила, загрози.

Однією із головних причин, чому варто розглянути питання європейських та євроатлантичних прагнень України через призму формування її Стратегічної Культури, є факт, що це явище можна віднести до одного із ключових чинників, окрім "Могутності" [1], які визначають можливість та засоби досягнення цілей держави, перед усім, в сфері безпеки. Від її формування залежить в якій мірі ці цілі мають шанс на реалізацію, якою мірою вони віддзеркалюють реальні потреби суспільства і в якій мірі ці потреби будуть враховані в діях влади. Тим самим можна стверджувати, що стан Стратегічної Культури в значній мірі вказує на реальний стан і напрями політики безпеки держави, а також механізми її реалізації [2, 187-189].

Стратегічна культура, яку тепер слід розуміти, як комплекс поглядів та точок зору, поширених в суспільстві, стосовно ролі сили і сфери її використання в міжнародних відносинах, способів сприйняття і подолання загроз для безпеки країни і міжнародної безпеки, у тому числі військових, являє собою основний механізм пояснення поведінки окремих країн в сфері безпеки [3,62]. Ретельне дослідження Стратегічної Культури дозволяє зрозуміти способи формування поведінки країн щодо використання сили в міжнародній політиці з точки зору суспільства та його еліти; механізму вибору стратегічних цілей, визначених державою в галузі безпеки; ступені чутливості суб'єкта до внутрішніх і зовнішніх загроз; домінуючі в ньому

форми цивільно-військових відносин; джерел і ступені сприйняття суспільством дій держави в сфері безпеки (легітимність), а також колективного переконання стосовно ролі своєї країни в конкретному геополітичному контексті (наприклад: місія в регіоні, цивілізаційна роль).

Тим самим, можна стверджувати, що Стратегічна Культура віддзеркалює ступінь готовності суспільства і його еліт до виконання спільних дій і стримування від інших. Інакше кажучи, її аналіз дозволяє зрозуміти дії керівників країни в сфері безпеки, а також те, якою мірою вони враховують очікування суспільства. Тим самим її слід трактувати як один з головних чинників, що впливають на форми і інтенсивність дій, які здійснюються державою в сфері безпеки, і перш за все на домінуючий серед суспільства і еліт погляд на спосіб індивідуального (суспільного) і кооперативного (міжнародного) задоволення своїх потреб в сфері безпеки.

Крім того, вона впливає на політичну поведінку осіб, що приймають рішення в плануванні та реалізації стратегії безпеки. Вона є додатковим аргументом (разом з національним інтересом та балансом сил у системі міжнародної безпеки) для обґрунтування поведінки суб'єктів у галузі безпеки. Крім того вона впливає на відношення політичних і суспільних еліт до держави (слабкість, або сила держави); структуру і стабільність політичного життя; організацію держави (здатність мобілізувати потенціал для підтримки реалізації відповідних інтересів); спосіб мислення про безпеку і рамки легітимізації рішень [4,49].

Хоча існують різні підходи до пояснення сутності Стратегічної Культури, загальноприйнятим є те, що вона відображає погляди, які ґрунтуються на історично сформованій системі цінностей, переконань, символів і звичаїв, та які впливають на сприйняття безпеки. Говорячи в цілому, вона має свої джерела, в першу чергу, в наступних умовах:

- фізичних (географічне середовище, природні ресурси, демографія, рівень цивілізаційного розвитку)
- політичних (історичний досвід, політична система, система управління, переконання еліт, стан національної оборони)
- соціально-культурних (міфи і символи, політичні думки, пануюча ідеологія) [5,92-94].

Окрім джерел умовно національних, до того ж пов'язаних з тією чи іншою країною, існують також джерела транснаціональні, які були прийнято на добровільній основі, або вони були "нав'язані". В значній мірі вони мають характер глобальних тенденцій, пов'язаних, як правило, з країнами, що досягли високого цивілізаційного рівня. До них необхідно віднести: глобалізацію; інтеграційні процеси в політичному, економічному та соціально-культурному

вимірі; і, нарешті, явища, пов'язані зі створенням і функціонуванням інформаційного суспільства [6, 94].

Аналізуючи феномен Стратегічної Культури в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України, можемо стверджувати, що вона характеризується трьома основними особливостями, які служать для опису її стану, а також відносяться до її загальної характеристики. Це:

- а) час формування;
- б) стан внутрішньої узгодженості;
- в) довготривалість процесу змін.

Процес формування Стратегічної Культури є дуже тривалим і залежить від багатьох чинників, як матеріальної природи, так і нематеріальної. В результаті, багато характерних ознак можуть свідчити про не до кінця сформовану Стратегічну Культуру. Така ситуація може мати багато причин. Починаючи з історичних явищ (короткий період державності, геополітичне положення, відсутність національної ідентичності), так і з політичних міркувань (обмеження державного суверенітету: номінально, або практично) і т. д.

Одним із чинників, що ускладнюють остаточне формування Стратегічної Культури конкретної держави, а насправді унеможливають досягнення такого стану, є її невідповідність. Це може бути результатом, або функціонування всередині країни кількох Стратегічних Культур (одночасне існування на даній території відмінних, часом суперечливих самим собі, історичних, політичних, культурних традицій), або відсутність консенсусу у поглядах на шляхи та механізми організації безпеки держави, що існують між елітами та суспільством [7].

Для повного розуміння ситуації такого типу потрібно ближче придивитися до процесу формування Стратегічної Культури. У своєму первісному вигляді і загальній формі вона формується суспільством, яке в довготривалому історичному процесі, на базі власного досвіду формує спільні погляди на власну безпеку. Відповідне повідомлення (особливо в системах демократичних держав) спрямоване на еліти, які формалізують і раціоналізують форму та тон громадської думки, перетворюючи її у свого роду каталог принципів поведінки держави в сфері безпеки. Становить він основу для планової діяльності, яка розуміється як стратегія. В умовах, коли на рівні суспільства не відбувається узгодження поглядів на безпеку, або коли повідомлення не доходить до еліт, або воно ігнорується ними з політичних причин (наприклад еліта приймає тільки погляди вибраної частини суспільства, або еліта налаштована дослухатися до зовнішніх центрів влади), з'являється явище відсутності узгодженої Стратегічної Культури. Ця ситуація призводить до того, що дана держава діє в сфері безпеки непослідовно, імпульсивно і її політика характеризується обмеженою раціональністю. В екстремальній ситуації, цей, свого роду, феномен може призвести до прямої конфронтації між суспільством і владою.

Довготривалість формування Стратегічної Культури і її специфіка, природно, впливає на обмежену можливість її зміни протягом короткого періоду часу. Взагалі можливо вказати на три

можливості зміни Стратегічної Культури в різного роду ситуаціях. Перша з них розглядається як наслідок стресу генерованого ззовні. Цей шок може бути як наслідком драматичних і трагічних подій з історичного досвіду (наприклад, поразка у війні, дестабілізація і розпад державної системи, як наслідок діяльності інших країн), так і дискредитації існуючих до певного часу цінностей та прийняття народом нового каталогу цінностей [8, 101-102]. Досить часто цей вид "розвороту" Стратегічної Культури є результатом "допомоги" інших країн (наприклад, у випадку Третього Рейху: поділ та окупація Німеччини, охоплення західної частини країни "планом Маршалла", введення принципу 4-х Д: демократизація, денацифікація, декартелізація демілітаризація) [9, 193-218]. Мета при цьому полягає в тому, щоб послабити і без того негативний зміст Стратегічної Культури і зміцнити протилежну тенденцію.

Другий випадок, слід розглядати як результат появи невідповідностей цілей державної політики, в умовах зростаючих амбіцій національних або міжнародних очікувань, з домінуючою до цього Стратегічною Культурою. Причиною такої ситуації, як правило, є зростаючі амбіції суспільства, або збільшення очікувань міжнародної спільноти до ролі даного суб'єкту в сфері безпеки (Німеччина, Японія та ЄС). У даній ситуації, існуючі рамки Стратегічної Культури є занадто вузьким для великомасштабних завдань зовнішньої політики і політики безпеки держави та очікувань еліт і суспільства. В результаті, зі схвалення суспільства, еліт і міжнародної громадської думки, ці рамки можуть бути розширені. Тим самим, наступає перевизначення місії та ролі суспільства в міжнародному вимірі.

Третій випадок, який може призвести до зміни Стратегічної Культури є довготривалі зміни поколінь. Вони мають об'єктивний характер за своєю природою і, як правило, є результатом суспільних змін, які відбуваються у сфері моралі і домінуючих цінностей суспільства. Багато в чому це обумовлено глобальними тенденціями. Ця ситуація вимагає нової інтерпретації Стратегічної Культури елітою [10, 102].

Стратегічна культура України

Враховуючи довготривалість формування Стратегічної Культури, можна констатувати, що у випадку з Україною, вона знаходиться в процесі формування, який характеризується відсутністю узгодженості поглядів стосовно цілей національної політики безпеки та заходів охорони держави від різних загроз, що існують, як серед суспільства, так і серед еліт. Саме явище узгодженості відноситься, як до питання формування, так і до збереження єдності поглядів стосовно основних цілей політики безпеки та шляхів їх досягнення.

На сьогоднішній день в Україні не вдалося дійти до певного формування та консолідації Стратегічної Культури, так як в ній чітко проявляються існуючі неузгодженості поглядів на національну і міжнародну безпеку. Це означає, що існує дисбаланс між очікуваннями і потребами суспільства, а також здатністю еліт і їх готовності відображати інтереси суспільства в процесі реалізації державної політики. В результаті, зв'язок між загальними цілями безпеки, як їх сприймає суспільство, і уточненням поглядів на спосіб

функціонування суспільства та держави в міжнародному середовищі через відповідні рішення влади, не був повністю встановлений. Не досягнуто також стану єдності суспільного сприйняття головних загроз для України та шляхів їх подолання.

Це дуже важливо, щоб внутрішня узгодженість Стратегічної Культури держави, в контексті її остаточного формування, дозволяла їй раціоналізувати політику в області безпеки. У випадку відсутності остаточного формування Стратегічної Культури, політика держави в сфері безпеки характеризується мінливістю в своїх цілях і обмеженнями в їх досягненні, а також неготовністю прийняти остаточні рішення, що мають стратегічний характер. Таким чином, консолідація Стратегічної Культури сприяє досягненню єдності в розумінні викликів і загроз, з якими стикаються суспільство та еліта. З іншого боку, консолідація Стратегічної Культури, а також самоідентифікація народу дає природний імпульс до трансформації способу конструювання цілей політики національної безпеки [11,130]. Вона надає державі можливість природного відновлення цілей своєї політики відповідно з цінностями, що сповідаються нею. Вона також дозволяє одночасно чітко визначити цілі держави в галузі безпеки та зміцнити каталог інтересів в сфері безпеки [12, 208-210, 219-220].

Стан Стратегічної Культури України є наслідком взаємодії багатьох і різноманітних чинників на процес формування суспільної свідомості і свідомості українських еліт щодо своєї безпеки. До них відносяться, перед усім:

- обмежена традиція державності;
- знаходження території країни в довготривалому територіальному поділі між іншими державами;
- довгостроковий вплив держав, які керувалися в своїх діях імперською політикою, в основі якої лежить досягнення цілей військовими засобами;
- організаційно-ієрархічна та ідеолого-політична різноманітність в рамках домінуючої релігії, а саме православ'я;
- географічне положення та геополітично-цивілізаційні умови [13, 66-75];
- мінливість правових і політичних рішень;
- не повністю сформована еліта держави;
- різноманітність національної, соціальної та культурної самоідентифікації;
- не завершеність процесу формування єдиної національної самосвідомості.

Все це впливає на те, що Україна до цього часу має серйозну проблему з визначенням, погодженням та систематизацією повного каталогу своїх національних інтересів, які слід розуміти як національну ідею [14, 356-357]. Природно, це позначається на розмитості стратегічних цілей, які ставить перед собою держава в галузі безпеки, відсутності узгодженості в їх досягненні. Це стало причиною постійного балансування України між різному роду вибором стратегічного характеру, обумовленим як політично, так і в результаті більш-менш реальних оцінок узгодженості української Стратегічної Культури. Природним наслідком такої ситуації було те, що українська держава залишалася у стані геополітичного дрейфу між двома основними центрами інтеграції,

тобто, між Брюсселем і Москвою. За протязі 24 років незалежної України це проявлялося у "багатовекторній політиці" і "політиці балансування", а також раптових і не повною мірою закінчених "поворотів" до членства в НАТО. Навіть, ініційований Віктором Януковичем, "позаблоковий" статус України, багато в чому був поверненням до оригінальних рішень, домінуючих під час президентства Леоніда Кучми та був більш політичною заявою, ніж спробою однозначно визначити положення держави у міжнародній правовій системі. Це призвело до ситуації, в якій українська держава стала об'єктом впливу центрів інтеграції, що знаходяться в безпосередній близькості до неї. Крім того, прийнята тоді стратегічна концепція зруйнувала, як можливість входження України в структуру одного з них, так і готовності інтеграційного центру прийняти до себе Україну (тут ми можемо говорити і про НАТО і про ЄС), в тому числі, і у зв'язку з небажанням цього самого Києва. Незалежно від того, якими були справжні наміри Віктора Януковича і явного зближення України та Росії, на наш погляд, складно говорити про готовність України на той час приєднатися до Євразійського економічного простору, або Організації Договору про колективну безпеку. Як це не парадоксально, але не має до кінця впевненості і в тому, що події в Києві в лютому 2014 року, внесли ясність в ситуацію. Наскільки "події на Майдані" перекреслили можливість потрапляння України в російську сферу інтеграції, що було підтверджено новою українською владою, настільки ж з боку НАТО і ЄС, як і раніше, немає чітких заяв, які можна розглядати як передвісник отримання членства Києва в одній із цих організацій, навіть у майбутньому.

В той же час, не має сумнівів що хід подій в Україні, які мали місце з грудня 2013, несе на собі відбиток "шоку", генерованого ззовні, що може призвести до цілковитої зміни (що розуміється, як процес консолідації так і формування) Стратегічної Культури України. Можна також стверджувати, що поглиблення інтеграції України в ЄС і НАТО рано чи пізно призведе до ситуації, в якій існуючі рамки української Стратегічної Культури стануть занадто "вузькими" для реалізації нових політичних цілей та очікувань еліт і широких верств суспільства в сфері національної безпеки. Природно буде необхідно заново визначити місію і роль українського народу і, таким чином, розширити діапазон дій, що вживаються Києвом в сфері безпеки. Свідченням можливості такого є багато явищ, починаючи від посилення національної і державної ідентифікації, що проявилось у готовності українських громадян захищати кордони своєї держави, так і до росту підтримки суспільством майбутнього членства України в НАТО та ЄС.

Зрештою місце НАТО в політиці незалежної України найкращим чином віддзеркалює проблему невідповідності її Стратегічної Культури. В умовах позаблокового статусу України, який був до недавнього часу, можливе членство в Північноатлантичному альянсі сприймалося більшістю суспільства та еліт, як обмеження суверенітету держави, або, принаймні, як чинник збільшення потенційних загроз. Звідси пояснюється низький рівень підтримки ідеї членства в НАТО в українському суспільстві, який довгий час утримувався на рівні 30 відсотків [15]. В цьому також

“криється” принципова різниця розуміння членства в НАТО в Україні і, наприклад, Польщі. Наскільки для Польщі входження до воєнно-політичного блоку, яким є НАТО, разом з підпорядкуванням його загальним стратегічним цілям в воєнній сфері, є, перед усім, механізмом досягнення власної безпеки і державної незалежності, настільки у випадку українського суспільства і українських еліт це розумілося навпаки. Відкидання можливості навіть потенційного вступу до НАТО і підпорядкування йому своїх стратегічних цілей, трактувалося як форма підтримки незалежності та суверенітету держави, і, навіть, чинником зміцнення її міжнародних позицій.

Ми вже вказували раніше, що нинішня ситуація в Україні вказує на зміни в пануючих до цього часу тенденціях в цій сфері, проявом чого є рішення про відміну “позаблокового статусу” та підтвердження готовності приєднатися до НАТО. Однак, беручи до уваги, довготривалість процесу формування та консолідації Стратегічної Культури, а також складність нинішньої ситуації в Україні, видається, що в нинішній стратегічній реальності (скептичне ставлення країн НАТО щодо членства України в Альянсі, практично відкритий конфлікт з Росією, тиск на Україну з боку країн ЄС стосовно питання проведення діалогу з Москвою) [16] і в умовах ще існуючого розділення українського суспільства, ми ще не можемо чітко діагностувати розвиток Стратегічної Культури України. Не можливо також, на наш погляд, відповісти і на запитання: чи політичні, суспільні зміни (національна ідентифікація та консолідація) започатковані у 2014 році, після подій на Майдані, стануть тривалими та одночасно чинником консолідації української Стратегічної Культури, чи, навпаки, стануть елементом поглиблення, або навіть збереження її внутрішніх протиріч.

Незалежно від майбутнього напрямку еволюції Стратегічної Культури України, немає ніяких сумнівів, що без досягнення єдності та консолідації в стані Стратегічної Культури, як у площині суспільних відносин так і площині відносин державно – еліти, не може бути досягнуто сталості державної політики в сфері національної безпеки. Рішення, прийняті окремими органами влади (наприклад, в контексті дискусій про членство в НАТО) можуть стати додатковим засобом політичної боротьби та способом виконання зобов'язань перед своїми виборцями, а не документом консолідації зусиль держави і суспільства для досягнення пріоритетних завдань стабільності та безпеки України.

Євроатлантичні устремління України

В пошуку зв'язку між станом Стратегічної Культури України і знову задекларованим бажанням приєднатися до Північноатлантичного альянсу, потрібно звернутися в першу чергу до специфіки самої організації Північноатлантичного альянсу. НАТО, з одного боку, ще не сформувало до кінця власну Стратегічну Культуру, що є, перед усім, результатом відсутності таких зусиль, а з іншого боку, НАТО саме є дуже важливим механізмом формування та консолідації Стратегічної Культури держав-членів або країн-кандидатів. Крім того, ставлення суспільства конкретної держави, яка є частиною євроатлантичного

простору, до НАТО є одним з найважливіших показників, що визначають стан Стратегічної Культури цієї держави. Тому, у випадку з Україною та її непослідовною Стратегічною Культурою, безперечно, важливим є визначення місця Альянсу в системі ідентичності та ідентифікації українського суспільства та еліт. Приймаючи до уваги внутрішню ситуацію в Україні та українсько - російський збройний конфлікт, можна висунути тезу, про те, що в нинішніх умовах євроатлантичні прагнення України можуть призвести як до консолідації Стратегічної Культури, так і подальшого поглиблення її внутрішніх протиріч.

Нами вже згадувалося, що НАТО ще не створила власної незалежної Стратегічної Культури, не ставлячи перед собою такого роду ціль [17, 36]. Система колективної оборони позбавлена характеристик квазі-держави і консолідує діяльність в політичній, економічній і військовій сфері та не має цілі змінити таку ситуацію, окрім підвищення ефективності альянсу. Об'єднуючим чинником є готовність виконувати свої зобов'язання згідно з Вашингтонським договором, і, зокрема, з його 5-ої статтею, що стосується спільної “самооборони” проти можливої агресії ззовні. Участь у Північноатлантичному альянсі, таким чином, є інтегруючим фактором його членів навколо готовності реалізації спільних цілей, якими є колективна оборона і подолання загроз військового характеру.

Своєрідним “пробним каменем” для такого роду готовності є політичні, економічні і військові умови членства в НАТО, які повинні бути виконані країнами-кандидатами. В результаті, будучи членами НАТО, держави сприймають притаманні йому цінності (демократія, ринкова економіка, права людини), які базуються також на основі спільної історії і досвіду в галузі безпеки, у тому числі що стосуються спільного подолання загроз військового характеру [18,36]. Їх дотримання є також показником міцності Стратегічної Культури країн, які є кандидатами на вступ до НАТО. Таким чином, приєднання до пакту, що розуміється як добровільний акт, є формою загального визнання цінностей, що лежать в основі діяльності НАТО. Тим самим, Північноатлантичний альянс не тільки впливає на Стратегічну Культуру своїх членів, але і одночасно виступає механізмом для досягнення їх основних цілей.

Це не означає, однак, що Альянс не включає в свою сферу держави, які мають окрему Стратегічну Культуру. Сам брак близькості Стратегічних Культур таких країн (в результаті, наприклад, окремої історії, політичної культури, існуючої політичної та правової системи) не виключає співпраці в галузі безпеки, про що свідчить приклад Польщі та Федеративної Республіки Німеччини. Однак слід пам'ятати, що певна їх конвергенція – особливо, що стосується питання готовності виконання взятих на себе зобов'язань, як членів НАТО - дозволяє активізувати співпрацю, розширюючи її форми. Така близькість сприяє єдності зусиль держав у визначенні загальних стратегічних цілей та механізмів їх досягнення, і, таким чином, виступає в якості стимулу для активізації співпраці.

Тобто, в контексті зусиль України отримати статус держави-члена НАТО, не є проблемою саме формування Стратегічної Культури української

держави. Північноатлантичний альянс не ставить перед собою мету уніфікації Стратегічних Культур держав-членів. Основною метою НАТО є, насамперед, сприяння створенню умов, за яких країни підтверджують свою готовність виконати свої військові зобов'язання, керуються загальними цінностями Північноатлантичного альянсу, а в контексті країн-кандидатів, - коли вони відповідають політичним, економічним і військовим критеріям альянсу, підтверджують свій авторитет як суб'єкта міжнародної безпеки. Передумовою для досягнення такого стану справ є консолідація Стратегічної Культури.

У цьому контексті, очевидно, що найбільш важливим є набуття в Стратегічній Культурі України внутрішньої єдності, що призвело б до консолідації позиції, як суспільства так і еліти держави, стосовно євроатлантичних прагнень України. Така єдність має бути своєрідною гарантією того, що питання членства в НАТО не стане деструктивним чинником, як стосовно функціонування політичної системи українського суспільства так і самого НАТО. Це може стати можливим, наприклад, в ситуації прийняття владою України рішень (при підтримці частини суспільства), які будуть підривати процес інтеграції до альянсу, викликаючи активний спротив іншої частини суспільства. Такого роду феномен вже мав місце в 2010 році, в часи прийняття Україною так званого "позаблокового статусу". Тоді співробітництво в сфері євроатлантичної інтеграції було позбавлено свого стратегічного виміру.

На жаль, немає такої впевненості і сьогодні. Відмова України від "позаблокового статусу" і підтвердження нею прагнень приєднатися до Північноатлантичного альянсу, більшість спостерігачів розглядає як явну ознаку, що вказує на зміни вектору у політиці безпеки України. Заяви України говорять про потенціал високої готовності до співпраці з країнами НАТО та зміцненні євроатлантичного співробітництва, бажання вступити в альянс включно. Проте, принаймні, з трьох причин такого роду оцінки не є однозначні.

По-перше, з точки зору оцінки Стратегічної Культури України не можна бути впевненими, що події, які ми спостерігаємо з кінця 2013 року ("Майдан", повалення президента Віктора Януковича, втрата Криму, "східний" сепаратизм і взагалі російсько-український конфлікт), несуть за собою остаточну переоцінку, домінуючих до цього часу в суспільстві, поглядів на національну безпеку. Як уже зазначалося, процес формування Стратегічної Культури займає багато часу, і, у випадку з Україною, це не просто зміна раніше домінуючих поглядів на зовнішню політику та політику безпеки, які були основою існуючої до недавнього часу Стратегічної Культури, а, перед усім, утримання на рівні українського суспільства і його еліт єдності поглядів і, тим самим, згуртованості самої Стратегічної Культури. Згуртованість слід розглядати, як з точки зору єдності думок громадськості, так і узгодженості дій на рівні суспільства - еліта. Така ситуація дещо ускладнює процес формування Стратегічної Культури. Це означає необхідність досягнення цілісного бачення суспільства і еліт на політику безпеки при одночасному формуванні Стратегічної Культури.

Таким чином, прийняті українською владою рішення, спрямовані на досягнення статусу члена НАТО, ймовірно, призведуть до значних змін у процесах, які визначають форму Стратегічної Культури України. Питання однак в тому, чи в тривалому історичному періоді, вони дадуть поштовх до остаточного зміцнення Стратегічної Культури навколо процесу євроатлантичної інтеграції, чи призведуть до поглиблення вже існуючих невідповідностей. У даному випадку важко дати чітку відповідь. Підвищення рівня підтримки для НАТО Україна все ще може свідчити про можливість реалізації першого сценарію [19]. Не може бути виключено, що ситуація розвиватиметься і в абсолютно іншому напрямку. Напевне, розуміє це і нинішній президент України Петро Порошенко. Бо інакше як ще потрібно читати його заяву про те, що можливе членство України в НАТО вирішить український народ на референдумі [20]. Пам'ятаючи негативний приклад Словаччини у 1997 році, такого роду ситуація могла б бути прецедентом в історії Альянсу. Як було зазначено вище, рішення про членство в НАТО приймаються органами державної влади країни (виконавчої чи законодавчої) на основі національного консенсусу, а не на основі всенародного референдуму [21].

По-друге, ті події останнього часу в Україні, на які ми вказували, в якійсь мірі підтвердили специфіку та стан української політики безпеки, яка характеризується високою нестабільністю і залежністю від короткострокових політичних рішень в цій сфері. В результаті, поворот у напрямку розвитку співробітництва з НАТО - при відсутності чіткої консолідованої національної ідентичності та спільного погляду на питання безпеки серед всіх верств суспільства - на даному етапі потрібно розглядати, як політичне рішення, що не відповідає реальному стану Стратегічної Культури. Подібного роду ситуація сталася ще під час президентства Леоніда Кучми та Віктора Ющенка. Подібно вчиняє і нинішня українська влада, яка після перших заяв про членство в НАТО в якійсь мірі відійшла від цієї концепції [22], а потім знову повернулася до неї. Це, ймовірно, результат, як все більш зростаючого, але все ще несталого показника про 50 відсотків підтримки українського суспільства ідеї вступу до НАТО, внутрішньої дестабілізації в країні і конфлікту з Росією, а також досить прохолодного підходу до такого роду ідеї самого Альянсу [23].

У третьому випадку, обмежуючим чинником можливості поглиблення співпраці між НАТО і Україною може бути сам Пакт. Дії української влади, особливо в перший період після повалення Януковича, у вигляді заяви про намір вступити до НАТО, запрошення міжнародного співтовариства провести спільну операцію проти сепаратистів у східних регіонах України були розцінені як спроба втягнути військовий блок в прямиий конфлікт з Росією [24]. На даний момент ситуація більш однозначна і позиція влади держав-членів Альянсу є більш визначена. Показником цього є підтримка, що надається НАТО Україні та засудження з боку НАТО російської агресії. Тим не менш, ми повинні звернути увагу на те, що реальна мета Альянсу є уникнення конфронтації з Росією. Цей факт впливає на обережність, з якою Альянс підходить до

євроатлантичних прагнень України, а його ефект відчувається в дискусії при обговоренні питання про підтримку української сторони наступальною зброєю (незважаючи на формальне рішення саміту НАТО про передачу такого рішення на рівень держав-членів) та позицію німецьких і французьких політиків, ставлячи під сумнів не тільки можливість, а й легітимність включення України в майбутньому до Альянсу[25].

Інтеграція з Європейським Союзом

З точки зору оцінки української Стратегічної Культури та того факту, що поштовхом до подій "на Майдані" стала відмова колишнього Президента України Віктора Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС, слід звернути увагу на існуючу залежність між формуванням української Стратегічної Культури і прагненням Києва щодо вступу до ЄС. Хоча Угода про асоціацію не визначає зобов'язання для України в сфері загальної політики безпеки і оборони ЄС, однак, нинішня ситуація може стати стимулом для прийняття Києвом певних стратегічних рішень, які будуть мати великий вплив на формування її Стратегічної Культури.

На відміну від НАТО, можна говорити про прагнення Європейським Союзом сформуванню своєї Стратегічної Культури. У цьому випадку виникає питання, чи є то можливим і, в разі позитивної відповіді, якою мірою може бути прийнята державами-членами ЄС єдина системи безпеки (загрози, ризики та виклики).

Не вдаючись до поглиблення в дискусію, яка розгортається навколо питань, викладених вище, слід вказати на те, що, домінує погляд про неможливість формування ЄС власної Стратегічної Культури, визнаючи одночасно, що така можливість існує, але тільки до певної міри, і то у випадку виконання певних умов [26,56-61]. Можливе формування узгодженої Стратегічної Культури ЄС може відбутися тільки в довгостроковому інтеграційному процесі на основі загального розуміння основ будівництва європейської політики безпеки. Прихильники цього підходу вказують, що можливість говорити про Стратегічної Культури ЄС виникає з факту існування певної спільноти, яка базується на певних спільних цінностях, які базуються на:

- а) подоланні націоналізму;
- б) суспільній та національній солідарності;
- в) керування принципом субсидіарності;
- д) консенсусі у процесі інтеграції на загальнонаціональному рівні;
- е) приматі економіки (економічного розвитку) над військовою силою [27,114].

Додатковим елементом, який приєє формуванню окремої Стратегічної Культури ЄС є факт наявності військового потенціалу, формалізація цивільно-військових відносин процедур у цій сфері і визначення ризиків та завдань безпеки (Стратегія безпеки ЄС з 2003) [28]. Крім того, це вказує на те, що такі явища і процеси як: спільна ідентичність ЄС на міжнародній арені, поглиблення співпраці в сфері Спільної політики безпеки і оборони (наприклад, будівництво армії ЄС), збільшення зобов'язань держав-членів у військовій сфері, будуть сприяти появі спільної Стратегічної Культури ЄС.

Вказуючи на потенційний простір, який міг би сприяти формуванню Стратегічної Культури ЄС, потрібно пам'ятати, що на даному етапі функціонування ЄС, як і раніше, переважають явища, які, якщо і не зводять нанівець таку можливість, то принаймні, ставлять її під знак запитання. Серед головних слід назвати: бюрократично - організаційний характер; найбільша сконцентрованість на ідеї практичних дій; і, нарешті, різноманітність Стратегічних Культур держав-членів щодо їх статусу (є нейтральні держави, є позаблокові, є члени НАТО), різноманітність у підходах до способу застосування сили в міжнародних відносинах, сприйняття загроз, порогу згоди на застосування сили на національному та міжнародному рівні, баченні способів співробітництва в галузі безпеки (наприклад, з США і НАТО) та історичного досвіду [29, 530].

Враховуючи той факт, що теоретично існує можливість формування Європейським Союзом своєї Стратегічної Культури може виникнути спокуса спробувати окреслити її майбутні форми. Серед численних пропозицій, які з'явилися найбільш частіше вказують на такі аспекти:

а) Збройні сили використовуються тільки для захисту території країн-членів, але при одночасному збільшенні своєї активності в сфері спільного здійснення операцій у надзвичайних ситуаціях;

б) Заходи повинні бути реалізовані тільки за згодою Ради Безпеки ООН, в рамках міжнародної правової системи;

в) Прагнення до пошуку мирних рішень (превентивна дипломатія), щоб обмежити втрати в цивільній сфері;

д) Ослаблення зв'язків з США і НАТО для зміцнення внутрішні зв'язків (військовий союз), а також обмеження нейтральності та позаблоковості своїх членів (компроміс) [30, 123].

Як ми бачимо, в основному жоден з них не є в конфлікті з основами потенційної (з урахуванням існуючих про-європейських і про євроатлантичних тенденцій в українській політиці) і, навіть, нинішньої Стратегічної Культури України. Можуть виникати сумніви, але з іншої причини - питання в четвертому пункті, в якому йдеться про можливість перетворення ЄС у свого роду квазі-систему колективної оборони. Потрібно усвідомити, що, всупереч надіям, які з'явилися після підписання Лісабонського договору в 2007 році, такого роду процес лише в невеликій мірі має шанс на успіх. Це означає, що найбільше ми можемо очікувати в майбутньому зміцнення Європейського Союзу, як інтегрального елементу колективної архітектури загальноєвропейської безпеки, орієнтованого в своїй діяльності на "зовнішній" аспект своєї активності, ніж реального набрання ним рис системи колективного захисту, або система колективної безпеки [31, 117-119]. Звичайно, така ситуація, беручи до уваги прагнення України щодо членства в ЄС і досить скептичний підхід НАТО до ідеї розширення на Схід, знаходиться в конфлікті з інтересами Києва. Зростаюча економічна та політична сила ЄС не знайшла відображення в зусиллях по зміцненню своїх військових можливостей. Це помітно впливає на здатність ЄС позиціювати себе, як "глобального гравця"[32,112].

У цьому контексті варто зазначити, що, з точки зору оцінки стану Стратегічної Культури України, участь Києва у процесах зміцнення механізмів реагування на кризові ситуації, і навіть обороноздатності ЄС збільшилася. Зобов'язання, тому що в цьому виді діяльності не вимагають, щоб Україна вже в кінцевому підсумку форму і послідовної Стратегічної Культури. Специфіка ЄС призводить до того, що його активність у сфері безпеки пристосована до виміру, який не суперечить цілям національних Стратегічних Культур його членів. Тим самим, можна сказати, що вона цій сфері інтересів має синтетичний характер [33, 114-127]. У той же час, відсутність чітких зусиль ЄС прийняти форму військового блоку і виразна самообмеженість щодо застосування військової сили, як засобу досягнення цілей, можуть в контексті останніх подій в Україні і специфіки невідповідностей її Стратегічної Культури, відповідати очікуванням суспільства та еліти щодо способу визначення та досягнення цілей політики безпеки, при одночасному, можливо, "мовчанні", але прийнятті такого типу дій іншою частиною суспільства. Такий підхід може сприяти отриманню близько 60 відсотків підтримки з боку суспільства вступу України до ЄС, що в ситуації тривоги і загроз можна розглядати як відправну точку для побудови засад соціально-політичного порозуміння та зміцнення Стратегічної Культури [34].

Звичайно, складно на даному етапі оцінити потенційні масштаби і динаміку розвитку співпраці з Україною в галузі безпеки, особливо в контексті Угоди про асоціацію, підписаною з ЄС. Тим не менш, наслідки розширення співробітництва з Україною, і, перш за все можливість подальшого включення Києва в систему військових груп ЄС, і, тим більше, в систему операцій з реагування на кризи та стабілізаційну місію Союзу, може бути у довготривалому вимірі дуже важливим кроком на шляху поглиблення європейської інтеграції та розширення сфери співпраці у напрямку формування європейської безпеки [35]. Все це може стимулювати розвиток української Стратегічної Культури, як уже нами наголошувалося, як з точки зору сприйняття загроз для безпеки Європи, а також шляхи і засоби їх подолання. Тим самим буде зростати готовність України більш активно брати участь в процесі стабілізації "європейської периферії", з використанням військових засобів включно. Не існує ніяких сумнівів, що ця ситуація може також мати геостратегічні наслідки, певною мірою схожі на ті, до яких, в кінцевому підсумку, приведе реалізація Угоди про асоціацію Україна - ЄС. У цьому контексті, варто звернути увагу на факт, що однією з основних пропозицій щодо активізації співробітництва між Україною та ЄС у військовій сфері, представлений міністром оборони Республіки Польща, вже після призначення нового українського уряду, була власне пропозиція включення до складу українського військового підрозділу до Вишеградської бойової групи ЄС [36]. З одного боку, цей факт підтверджує важливість що Польща надає цій формі співробітництва в рамках Союзу, з іншого боку, вказує дуже обережно на цій стадії визначення Союз стикається можливої співпраці з Україною. Як ідея формування польсько-литовсько-української бригади, а його "укусів" і

активізувати свою діяльність, питання про майбутнє включенню до складу військових формувань української бойової групи, насправді представлені до більш раннього ставки.

Висновки

Хоча важко говорити про зміну Стратегічної Культури України в ситуації її не повної сформованості, однак не можна виключати, що нинішні події, які відбуваються в країні з кінця 2013 року, можуть нести характер шоку, який в даний момент може призвести як до поглиблення існуючих в ній протиріч, так і, в довгостроковій перспективі, до її остаточної консолідації. Враховуючи нинішню ситуацію, може статися так, що справжнім імпульсом для цього процесу стане страх дезінтеграції держави. Потреба уникнення такого роду ситуації змусить і нинішню і майбутню українську владу прагнути до досягнення широкого консенсусу, в значній мірі на основі компромісу, що визначить основні напрямки політики національної безпеки, забезпечуючи тим самим основу для прийняття остаточного стратегічного рішення. Враховуючи прагнення України до інтеграції з ЄС та членства в НАТО, слід зазначити, що обидва процеси можуть впливати на кінцеву форму Стратегічної Культури України.

Відповідно з цим, можна припустити, що найбільш підходящий напрямок для України - принаймні на даний момент - це співпраця в сфері євроінтеграції. Сприяє цьому, насамперед, можливість поглиблення рівня інтеграції між ЄС і Україною на основі Угоди про Асоціацію та самого характеру ЄС, який хоча і не формує свою Стратегічну Культуру, в той же час, його діяльність у галузі безпеки має синтетичний характер. Специфіка ЄС призводить до того, що його активність в сфері безпеки пристосована до його масштабу і не заважає цілям національних Стратегічних Культур членів ЄС, або навіть партнерів. Це означає, що нинішнє формування української Стратегічної Культури не є перешкодою для здійснення процесу євроінтеграції. У той же час, відсутність чітких зусиль ЄС прийняти форму військового блоку може, в контексті подій в Україні і конкретних невідповідностей її Стратегічної Культури, відповідати очікуванням більшої частини суспільства та еліт щодо способу досягнення цілей політики безпеки при одночасному, "мовчанні", але все ж таки сприйняття цього іншою частиною суспільства. Крім того, співпраця з ЄС у галузі безпеки, і навіть можливе майбутнє членство України в Співтоваристві, не загрожує поглибленням внутрішньої суперечливості її Стратегічної Культури. Свідченням цього, серед іншого, є незмінно високий рівень підтримки євроінтеграції процесів суспільством. Однак у цьому контексті, слід зазначити, що на нинішньому етапі у ЄС не має можливості надати Україні гарантії безпеки. В контексті ж українських європейських устремлень і проблем, що стоять перед державою, це є істотною, якщо не головною проблемою.

Більше суперечок і питань виникає при розгляді Стратегічної Культури в контексті євроатлантичних прагнень України. Північноатлантичний альянс виступає в двох ролях. Хоча він і не формує свою Стратегічну Культуру (він до цього ніколи і не

прагнув), однак він має величезний вплив на остаточну форму Стратегічної Культури держав-членів і країн-кандидатів. Більше того, процес євроатлантичної інтеграції сам по собі може стати, як механізмом для досягнення цілей Стратегічного культури країни – члена Альянсу, так і механізмом її консолідації. У випадку з Україною, з урахуванням нинішньої внутрішньої і міжнародної ситуації, відповідь на питання про вплив інтеграції з НАТО на стан Стратегічної Культури України не може бути однозначною. З одного боку, євроатлантичні устремління України можуть дати її Стратегічній Культурі більшу узгодженість, і, таким чином, зробити політику Києва у сфері безпеки більш раціональною і менш двозначною, з іншого боку, можуть перешкоджати її формуванню і поглибити її внутрішню дисгармонію. В останньому випадку, це може негативно вплинути на ситуацію в країні і поглибити поділ в суспільстві, що призведе до прямої політичної конфронтації. Таким чином, ці явища значною мірою можуть стати перешкодою для реалізації євроатлантичних прагнень Києва.

References

1. Zob. S. T. Kurek, M. Sulek, J. Olszewski, Potęga NATO w wymiarze ekonomiczno-obronnym, Warszawa 2009, s. 31.
2. R. Kuźniar, Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki, Warszawa 2006, s. 187-189.
3. J. S. Lantis, D. Howlett, Kultura Strategiczna, [w:] J. Baylis, J. Wirtz, C. S. Gray, E. Cohen, Strategia we współczesnym świecie. Wprowadzenie do studiów strategicznych, Kraków 2009, s. 94; Por. Słownik terminów z zakresu Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2002, s. 62.
4. Por. J. Czaja, Kultura Strategiczna i jej wpływ na stosunki transatlantyckie, [w:] Bezpieczeństwo w stosunkach transatlantyckich, red. J. Gryz, Toruń 2008, s. 49.
5. J. S. Lantis, D. Howlett, Kultura Strategiczna, op. cit., s. 92-94.
6. Ibidem, s. 94.
7. Por. A. Dawidczyk, Projektowanie celów polityki i strategii bezpieczeństwa państwa, cz. II, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 1.
8. J. S. Lantis, D. Howlett, Kultura Strategiczna, op. cit., s. 101-102.
9. Zob. K. Longhurst, Niemiecka kultura strategiczna – geneza i rozwój, [w:] Kultura strategiczna w Polsce i w Niemczech, red. K. Malinowski, Poznań 2003, s. 193-218.
10. J. S. Lantis, D. Howlett, Kultura Strategiczna, op. cit., s. 102.
11. Por. A. Dawidczyk, op. cit., s. 130.
12. Zob. A. Drzewicki, European security as a factor in post-communist transformation in Ukraine and Central and Eastern Europe, [w:] Transformation process in the Visegrad Group and Ukraine: comparative analysis, edited by G. M. Pereplytsia, Kyiv 2012, s. 208-210, 219-220.
13. Por. Z. J. Winnicki, Uwagi o znaczeniu współczesnych relacji międzywilizacyjnych w Europie Środkowej i Wschodniej, [w:] Dolny Śląsk dla wspólnej Europy. Międzynarodowa współpraca regionalna fundamentem rozwoju i bezpieczeństwa, XII 2012, Fundacja Forum Polityki Wschodniej, www.fpw.wroclaw.pl, s. 66-75.
14. W. Andruszchenko, Społeczeństwo zorganizowane, Wrocław 2008, s. 356-357.
15. Zob. szerzej: Badania socjologiczne przeprowadzone przez Ukraińskie Centrum Badac Ekonomicznych i Politycznych im. Oieksandra Razumkova, http://www.razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php?cat_id=49 (10 IV 2014).
16. Die Welt: Merkel chce tymczasowej kapitulacji Ukrainy, Wirtualna Polska, www.wp.pl, 8 II 2015 (9 II 2015).
17. J. Czaja, Teoretyczne i praktyczne podstawy budowy kultury strategicznej w Polsce, [w:] Strategia bezpieczeństwa narodowego Polski, red. J. Gryz, Warszawa 2013, s. 36.
18. Ibidem, s. 36
19. <http://ua.interfax.com.ua/news/press-conference/201826.html>, [28 IV 2014]; Zob. <http://www.newsru.ua/ukraine/20nov2014/natoes.html>, 20 XI 2014 [23 I 2015].
20. Poroszenko zapowiada referendum ws. wejścia Ukrainy do NATO, 29 XII 2014, Radio Tok Fm, www.tokfm.pl (5 I 2014); Por. Ukraine to hold Nato vote when membership criteria are met, 24 XI 2014, BBC, News Europe, www.bbc.com (27 XII 2014).
21. W dniach 23-24 V 1997 r. na Słowacji zostało przeprowadzone referendum w sprawie członkostwa tego kraju w NATO oraz stacjonowania na jego terytorium obcych wojsk i broni jądrowej. Z powodu frekwencji zostało ono unieważnione. Do urn udało się tylko 9% upoważnionych do głosowania, co zostało odebrane jako forma bojkotu wymierzonego w osobę premiera Vladimira Meirara, przeciwnika członkostwa w Sojuszu i zwolennika zbliżenia z Rosją. Konsekwencją danej sytuacji było nie objęcie Słowacji pierwszą fazą rozszerzenia NATO (1999 r.).
22. SzeF MSZ Ukrainy Andrij Deszczyca: nie chcemy wejść do NATO, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,SzeF-MSZ-Ukrainy-Andrij-Deszczyca-nie-chcemy-wejsc-do-NATO,wid,16511870,wiadomosc.html>, [5 IV 2014].
23. J. Bielecki, Drzwi NATO zamknięte dla Ukrainy, „Rzeczpospolita”, 2 XII 2014 (5 II 2015).
24. Por. J. Dudek, Sikorski: Tematu „Ukraina w NATO” po prostu nie ma, <http://www.rp.pl/artukul/1099036.html>, [29 IV 2014].
25. Ch. Hofmann, Auseinandersetzung im Bündnis: Steinmeier gegen Nato-Mitgliedschaft der Ukraine, “Spiegel online”, 23 XI 2014 (3 II 2015).
26. Por. M. Baun, How Necessary is a Common Strategic Culture?, „Oxford Journal on Good Governance” 2005, nr 1, vol. 2, s. 33; Por. J. Czaja, Kultura Strategiczna i jej..., s. 56-61.
27. J. Czaja, Europa wartości – pytanie o tożsamość Unii Europejskiej, „Przegląd Europejski” 2001, nr 2 (3), s. 22-39; A. Antczak, Projektowanie strategii bezpieczeństwa Unii Europejskiej, Józefów 2010, s. 114.
28. A secure Europe in better Word, European security Strategy, Brussels, 12 December 2003.
29. Ch. Meyer, Covergence towards a European Strategic Culture? A Constructivist Frame work for Explaining Chaging Norms, “European Journal of International Relations” 2005, nr 4, vol. 11, s. 530.
30. A. Antczak, op. cit., s. 123.
31. Zob. A. Drzewicki, Unia Europejska a przyszłość europejskiego systemu bezpieczeństwa. Polski punkt widzenia, [w:] Polska w Unii Europejskiej. Dziesięć lat członkostwa, „Dyplomacja i bezpieczeństwo” 2014, nr 1 (2), s. 117-119.
32. Ibidem, s. 112.
33. Zob. szerzej: A. Antczak, op. cit., s. 114-127.
34. <http://ua.interfax.com.ua/news/press-conference/201826.html>, [28 IV 2014]; <http://www.newsru.ua/ukraine/20nov2014/natoes.html>, 20 XI 2014 [23 I 2015].
35. <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/7411?t=Bedzie-wspolpraca-V4-z-Ukraina>, (15 II 2014).
36. Siemoniak we Lwowie: Chcemy Ukrainy w Wyszehradzkiej Grupie Bojowej, <http://www.polskaprasa.pl/1391203-Siemoniak-we-Lwowie-Chcemy-Ukrainy-w-Wyszehradzkiej-Grupie-Bojowej.html>, [23 IV 2014].

Lavrinenko V. G., candidate of historical sciences, professor of department of management and eurointegration, National pedagogical university of the name of M. P. Drahomanov (Ukraine, Kyiv), lvg2008@ukr.net;

Dzewizki A., candidate of political sciences, associate professor, Wrocław university (Poland), lvg2008@ukr.net

The phenomenon of strategic culture is in the context of European and Euro-Atlantic aspirations of Ukraine

In this paper authors examine the issue of Euro-Atlantic and European aspirations of Ukraine through the prism of the phenomenon of Strategic Culture of Ukraine. Strategic culture, understood as a set of views and opinions, developed by given people on the issue of the use of military force in international relations and ways of perceiving and overcoming threats is one of the most important factors determining the possibility of achieving goals by the state in security policy. This, along with the phenomenon of Power, is also a central issue of theoretical and practical reflection on the essence of functioning of states in their international environment. In view of this fact, authors analyzed phenomenon of Ukrainian Strategic Culture as well as diagnose the extent to which its inconsistency will affect the possibility of Ukraine's membership in the EU and NATO, as well as - the extent to which integration processes can affect the change of perception by Ukrainian people and the elites of the phenomena in the field of security.

Keywords: strategic culture, security policy, Ukraine, NATO, European Union, integration, national identity, strategy, national interests, military force, threats

Лавриненко В. Г., кандидат исторических наук, профессор кафедры управления и евроинтеграции, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), lvg2008@ukr.net;

Джевицкий А., кандидат политических наук, доцент, Вроцлавский университет (Польша), lvg2008@ukr.net

Явление стратегической культуры в контексте европейских и евроатлантических стремлений Украины

В своей статье авторы рассматривают вопрос евроатлантических и европейских стремлений Украины через призму явления Стратегической Культуры Украины. Стратегическая культура, понимаемая как комплекс взглядов и мнений, выработанных данным народом в вопросе применения военной силы в международных отношениях и способов восприятия и преодоления угроз, является одним из важнейших факторов, определяющих возможность достижения государством целей в политике безопасности. Она, наряду с явлением Могущества, является также центральным вопросом теоретических и практических размышлений над существом функционирования государств в их международной среде. С учётом данного факта, авторы подвергают анализу как само явление украинской Стратегической Культуры, так и диагностируют, в какой мере её непрерывность отразится на возможности приближения Украины к членству в ЕС и НАТО, а также – в какой степени интеграционные процессы могут влиять на изменение восприятия украинским народом и элитами явлений в сфере безопасности.

Ключевые слова: стратегическая культура, политика безопасности, Украина, НАТО, Европейский Союз, интеграция, национальная идентичность, стратегия, национальные интересы, военная сила, угрозы

* * *

УДК 327.351

Григор О.

кандидат наук з державного управління,
доцент, докторант, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ СУЧАСНОГО СВІТУ

Глобалізація – процес універсальності та уніфікації розгортання інституційних структур, зв'язків і відношень у різних сферах суспільного життя. Пов'язуючи минуле, сьогодення та майбутнє людства, цей процес не має часових обмежень. Але вирішити раз і назавжди глобальні проблеми неможливо. Виникнувши одного разу вони неминуче супроводжують світову спільноту, якій доводиться їх перманентно вирішувати. З огляду на це глобалізація сьогодні – звичайний фактор не тільки економічного і соціального розвитку людства, але й міжнародної політики загалом та повсякденного політичного спілкування зокрема. Тому дослідження глобалізаційних змін сучасного світу має велике значення для трансформації природи й технологій політичного спілкування.

Ключові слова: людина, політика, глобалізація, трансформація, політичне спілкування.

Сьогоднішньому світу притаманний значний ступінь інтегрованості та інтернаціоналізації. Національні економіки, спільні зв'язки, міждержавні відносини поступово стають все більш інтегрованими. Відбулося свого роду “стиснення” світового простору, який вимагає нових форм взаємовідносин. Реальність полягає у тому, що глобалізація являє собою об'єктивне та абсолютно невідворотне явище сучасності, яке можна уповільнити засобами економічної політики (що і відбувається у ряді випадків), але не можна зупинити або “відмінити”, оскільки це імперативна вимога сучасного суспільства та науково-технічного прогресу.

У методологічних контекстах необхідно зауважити те, що поки що існує багато непорозумінь щодо термінології, пов'язаної з поняттями “цивілізація”, “глобалізація”, “глобалізм” і критично відноситься до появи неологізмів “постглобалізація”, “постіндустріальна спільнота”, “постнеокласична наука”, “постмодернізм”, “постпозитивізм”, “постструктуралізм”, “постсучасність” та ін., які, на нашу думку, не мають змістовного сенсу, тоді як

“індустріальна спільнота”, “класична наука”, “модернізм”, “глобалізація” є цілком визначені поняття. Тому виклад основних положень свого дослідження почнемо з запропонованих ним визначень понять:

Глобальний – такий, що поширив і поширює свій вплив на усю планету Земля; глобалізація – процес універсальності та уніфікації становлення інституційних, єдиних для усієї планети Земля на рівні людської цивілізації – суспільному, економічному, культурному тощо – структур, зв'язків і відношень у різних сферах суспільно-громадського життя. При цьому глобалізація виступає і як явище, і як феномен; глобалізм – явище, що характеризує цілісність світу, а також світоуявлення, тип усвідомлення, спосіб бачення світу, коли глобальна компонента стає домінуючою; глобалістика – міждисциплінарна галузь наукового знання, що утворюється на стику філософії, природних, технічних і гуманітарних наук, а також сукупність практичних дій (урядових рішень, політичних акцій, громадянських рухів і т. ін., які орієнтовані на аналіз і вирішення протиріч загальнолюдського характеру).

Виходячи з цього, виділяємо найважливіші проблеми сучасності: запобігання війни і збереження миру; подолання розриву в соціально-економічному розвитку різних країн; забезпечення екологічної рівноваги у взаємодії природи і громади; здійснення контролю над демографічними процесами; приведення у відповідність споживання енергетичних і сировинних ресурсів з їх реальними запасами на планеті; забезпечення продовольством та іншими засобами існування зростаючого населення планети; охорона здоров'я і створення оптимальних умов для здорового способу життя; викорінення неписьменності й розвитку системи освіти.

При цьому до наведеного опису додамо загрозу міжнародного тероризму й злочинності, а також забезпечення прісною водою.

Водночас вважаємо, що проблема може вважатися глобальною тільки тоді, коли вона актуальна відносно будь-якого регіону планети, а в іншому випадку йтиметься щодо проблем одного або декількох регіонів.

Хоча напевно чи можливо в цілому остаточно зупинитися на такій інтерпретації поняття “глобальна проблема”, оскільки тоді доведеться вилучати з опису глобальних проблем, наведених ним, такі проблеми як міжнародний тероризм, який загрожує в основному США та Росії, викорінення неписьменності, забезпечення продовольством, водою тощо, які притаманні за його класифікацією регіонам планети.

Разом із тим зазначимо, що вирішити глобальні проблеми раз і назавжди неможливо, адже вони після їх появи неминуче супроводжуватимуть світову спільноту, і вирішувати їх доведеться постійно. Тому треба навчитися жити, розуміючи, що послаблення уваги до глобальних проблем може привести до великих неприємностей, навіть до катастрофи.

Зростаюче переплетення економік, інтернаціоналізація фінансових ринків і сучасний етап розвитку сприяють процесу світової та економічної глобалізації. Поняття, на перший погляд нове, але в той же час своїм корінням сягає античних часів. У ті часи вже мало місце явище, яке за його суттю можна віднести до фінансової глобалізації, йдеться про те, що